

● Агітпаход газеты «Беларускі ўніверсітэт», прысвечаны
40-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў

АСВЕЯ: СЦЕЖКАМІ БОЛЮ

У год юбілейнай даты вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў па месцах былых баёў, партызанскімі сцяжынкамі пройдуць студэнты ўсіх навучальных устаноў нашай рэспублікі. Адзін з такіх зорных паходаў быў арганізаваны рэдакцыяй газеты «Беларускі ўніверсітэт».

...Камфортабельны «Ікарус», што яшчэ на самым золку выехаў з Мінскага аўтавакзала «Усходні» ў напрамку на Верхнядзвінск, пераадолеў ужо значную частку дарогі. За вокнамі — полацкая зямля. Рунеюць палі. Іх раз-пораз змяняюць сасновыя бары і бярозавыя пералескі. Мільгаюць невялікія, але жывыя рачулікі...

У састаў групы ўвайшлі ў асноўным студэнты факультэта журналістыкі на чале з камандзірам Сяргеем Плыткewічам: Алена Гойтан, Наталля Курбацкая, Анжэла Каранік, Ігар Ляўшын, Ірына Капущыца і аўтар гэтых радкоў. Яшчэ два хлопцы — Андрэй Сакалоўскі і Алег Раманчык — выхаванцы хімічнага і механіка-матэматычнага факультэтаў.

Верхнядзвінскі раён. Адна з адметных мясцін — Курган Дружбы ля вёскі Прошкі, там, дзе сыходзяцца межы трох братніх рэспублік: РСФСР, Латвіі і Беларусі.

Курган Дружбы. Іменна да яго і скіраваны наш шлях. Але спачатку нам патрэбна прайсці амаль палову былога Асвейскага раёна, завітаць у Латвію, а там ужо выйсці на Пскоўшчыну.

Вайна падбіралася да гэтага блакітна-азёрнага краю нядоўга. Ужо 6 ліпеня запаленая фашысцкая салдатная рагата, абмываючыся на беразе Асвейскага возера. Над будынкам раённага Савета ў Асвеі да вечара быў замацаваны гітлераўскі штандар і на ганку прыладжаны партрэт «усемагутнага» фюрэра. Партрэт, праўда, праз тры тыдні збілі са сцяны і пашкамяталі мясцовыя падлеткі, але фашысты засталіся, і надоўга. На тры жудасныя гады.

З першых жа дзён гітлераўцы ўсталявалі ў раёне жорсткі акупацыйны рэжым. Свой крывавы «новы парадак» фашысцкія варвары ўсталёўвалі масавым тэрорам, катаваннямі і шыбеніцамі, жудаснымі здзекамі над жанчынамі, дзецьмі і старымі.

чайкі. Высокае майскае сонца быццам спяшаецца за адзін дзень насыціць вяснаву зямлю сваёй цеплынёй. Сады паабпал дарогі, якой мы падыймаемся ўгору, ужо кранула першая квецень. І ад усяго гэтага — і ад зеляніны прыазёрных муроў, і ад духмянай царомхі, і ад пшчотнага ветрыку, што часам налятае з возера, і ад пачуцця бяскрайняй прасторы раптам пачынае кружыцца галава. Хочацца тут жа прылегчы на абуджаную сонцам зямлю тварам да неба і бясконца глядзець і глядзець у яго прыцягальную далечыню.

...Сустрэча з Вольгай Мікалаеўнай Шарко, былой медсястрой партызанскай брыгады імя М. Фрунзе, адбылася зусім неспадзявана ў кабінце сакратара гарадскога выканаўчага камітэта Савета народных дэпутатаў г. п. Асвея. Сюды мы завіталі, разлічваючы атрымаць неабходную інфармацыю: імёны і месца жыхарства былых партызан, сведкаў ваеннага ліхалецця, каб потым наведаць іх. Акрамя адрасоў і імёнаў, мы, што назваецца, з першых рук даведліся аб тым, як была створана і дзейнічала першая на Асвейшчыне падпольная арганізацыя, кіраўніком якой быў Уладзімір Сімацкі.

Асвейшчына — невялікая частка Беларусі, частка рэспублікі-партызанкі. Барацьба пачыналася з падполля. У Асвеі яно згуртавалася вакол камуніста, былога камандзіра Чырвонай Арміі, а да вайны — начальніка райфа Уладзіміра Сімацкага. Са жніўня 1941 года ён узначаліў дзейнасць невялікай групы. У яе ўваходзілі Антон Літвінаў і яго жонка Ніна, Павел Цалпан і яго жонка Марыя, Уладзімір Падальскі, Аляксандр Ангудовіч, Людвіг Гароднік, Мікалай Слічны, Уладзімір Хвешанка. Падпольшчыкі збіралі зброю, слухалі паведамленні ад савецкага Інфармбюро, ад рукі пісалі лістоўкі і распаўсюджвалі іх у пасёлку і

хавіч з РСФСР і ад вёскі Прошкі з Беларусі. Раней тут была вёска. Зараз наўкол толькі шуміць сасновы бор. Вёскі больш няма — пайшла дымам у 1943 годзе разам з людзьмі. Ля самай дарогі ў адным месцы можна бачыць, як маладзенькія хвойкі растуць прама над добра захаванымся фундаментам, да якога вядуць чатыры паўзарослыя прыступкі.

Гэты былы дом быў калісьці нямецкай пагранічнай камендатурай. Акрамя гітлераўцаў, гаспадарамі сябе тут лічылі і латвійскія буржуазныя нацыяналісты — «айсары». Яны ператварылі Шэшкі ў драпежнае гняздо, з якога выязджалі на рабаванне ў беларускія, рускія і латвійскія вёскі. Часам яны пераапрапараліся ў ватоўкі, чырвонаармейскія шынялі і наязджалі да вясцоўцаў. Выдаючы сябе за партызан, прасілі хлеба, сала, бульбы... Пасля таго, як жыхары прыносілі ім усё, што толькі было магчыма, яны скідвалі з сябе «партызанскія» ватоўкі і «чырвонаармейскія» шынялі. Пачыналася жорсткая расправа. Білі плёткамі і гумавымі дубінкамі, падвешвалі на крукі за сківіцы і рэбры. Дзяўчат і жанчын мардавалі. Безбаронным людзям выкручвалі рукі і ногі, сіручвалі галовы, дзяцей саджалі на калы, скідвалі ў калодзежы...

Партызаны асвейскай брыгады вырашылі раз і назаўжды выбіць гітлераўскіх ваяк і іх паслугачоў з Шэшак. Камандаваў атрадам у той аперацыі Уладзімір Сімацкі. На золку народных месціўцы абышлі Шэшкі з двух бакоў і раптоўна напалі на фашысцкі гарнізон. Бой быў кароткі, але жорсткі і ўпарты. У хуткім часе гітлераўцы былі разбіты, частка іх уцякла ў суседні гарнізон, у Шкляўне, адкуль іх неўзабаве таксама прагналі. У тым баі ў Шэшках варожая куля абарвала жывіцу камандзіра атрада камуніста Сімацкага.

Расказ аб гэтых падзеях мы пачулі ад жыхаркі Прошак Ефрасінні Мяфодзьеўны Новікавай.

На тым самым месцы, дзе перастала біцца сэрца мужнага партызана-падполь-

Свольне бабры.

У сакавіку 1943 года Свольна, скутая лёдам, выйшла з берагоў. Рана была запруджана трупамі.

Карнікі, так і не справіўшыся з партызанамі, нішчылі мірнае насельніцтва. Хто не паспеў схавацца ў лесе, быў забіты. Каго знаходзілі, таксама загнялі ў хаты і палілі жывымі.

У вёсцы Ардаўскія карнікі сагналі хлявы 150 чалавек. Многім пазабівалі ў грудзі цвікі. Потым усіх спалілі. У Задзёножы загінула ў полі 250 жыхароў.

20-кіламетровы партызанскі фронт на Свольне карнікі прарваць не здолелі. За месяц баёў гітлераўцы страцілі шмат жывой сілы і тэхнікі. 13 сакавіка, апоўначы, партызаны нанеслі ім нечаканы контрудар, настолькі адчувальны, што гітлераўцы запатрабавалі падмацаванне. Апраўдваліся, быццам у раён прыбылі новыя партызанскія атрады і скінуты дэсант Савецкай Арміі. Брахня не дапамагла, падмацавання не далі — дзе яго

мі і старымі.

Асвейская трагедыя... Гэта здарылася ў сакавіку 1943 года. На працягу некалькіх дзён у раёне лютавалі фашысцкія карнікі. Яны зруйнавалі 158 населеных пунктаў. Не стала райцэнтра Асвей, мястэчка Каханавічы. З людаедскай бязлітаснасцю гітлераўцы спалілі жывымі і ўтапілі ў раце Свольна 3.639 мірных савецкіх жыхароў. Сярод іх 2.118 дзяцей да дванаццацігадовага ўзросту. Карнікі вывезлі ў нямецкую 2.615 мужчын і жанчын, забралі іх маёмасць, хлеб, жывёлу...

Той, хто быў у Хатыні, не мог не звярнуць увагу на могілкі спаленых вёсак. Ёсць там і такія назвы: Горлавічы, Валацкі, Вялікая і Малая Рудня, Гаравое, Нечарцы, Халаднікі, Заазер'е, Ветцы — вёскі-нябожчыкі Верхнядзвінскага раёна, праз якія пралягаў шлях нашага паходу.

Разам з Сяргеем Плыткевічам мы ідзем ад Асвейскага возера. Азіраюся — нябесны блакіт ля самага гарызонту зліваецца з блакітам асвейскай вады. Ля берагу мітусяцца і, шалёна гарлаючы, спрачаюцца паміж сабой белакрылыя

рабі зброю, слухалі павадмленні ад савецкага Інфармбюро, ад рукі пісалі лістоўкі і распаўсюджвалі іх у пасёлку і навакольных вёсках.

«Правай рукой» змагароў у гэты час быў... бургамістр Мікалай Аржанік. Ён ваяваў з немцамі яшчэ ў першую сусветную. Але не доўга. У канцы 1914 года трапіў у палон і змог вызваліцца толькі пасля заканчэння вайны. За час, што знаходзіўся ў Германіі, добра вывучыў нямецкую мову. Таму калі фашыстам на пасад бургамістра спатрэбіўся чалавек з мясцовага насельніцтва, яны прызначылі Аржаніка. Ад яго падпольшчыкі даведваліся аб намерах гітлераўскага гарнізоннага камандавання. А яшчэ, што было не менш важна, атрымлівалі звесткі аб тых, каго лічылі сваімі. Вайна — цяжкае выпрабаванне для чалавека, усякае здаралася. Таму перш чым прапа-ноўваць каму-небудзь работу ў падполлі, яго кандыдатуру абмяркоўвалі і пера-правяралі з «абодвух бакоў». Такая асцярожнасць была не лішняй, тым больш, што ў Асвей дзейнічаў правакатар.

Для сустрэч выкарыстоўвалі хату Уладзіміра Сімацкага, дзе збіраліся нібы на вячоркі. Грала музыка, на стол выстаўляліся адкаркаваныя бутэлькі, час ад часу мужчыны выходзілі на ганак пакурыць, гулялі ў карты... Але гэта быў маскаррад. Выставіўшы вартавых-дазорных у два бакі вуліцы, падпольшчыкі абмяркоўвалі, як лепш наладзіць сабатаж, дзе схавалі ад фашыстаў хлеб, жывёлу, чым дапамагчы бежанцам, параненым акружэнцам, якіх у той час было шмат.

Прайшло менш паўгода, а асвейскае падполле вырасла ў даволі значную арганізацыю. Да вясны 1942 года яна ўжо налічвала ў сваіх радах каля 200 чалавек.

Надыходзіў час адкрыта брацца за зброю. Партизанскія атрады пачалі стварацца ўжо і за возерам, на самай поўначы Беларусі, і ў суседнім Расонскім раёне, і ў Себежскім, што ў Пскоўскай вобласці. Галоўным месцам дзеяння становіліся бязкрайнія лясныя гушчары, прасёлачныя дарогі, пачыналі народныя мсціўцы спрабаваць свае сілы і на чыгунках.

Каб засцерагчы ад небяспекі свае сем'і, Уладзімір Сімацкі і Мікалай Аржанік вырашылі арганізаваць сваё «вык-раданне» партизанами. Задумка цалкам удалася. Больш таго, у партизанскай фурманцы яны вывезлі з сабой у лес і нямецкага вартавога.

У хуткім часе ўзнік партизанскі атрад, які потым далучыўся да партизанскай брыгады імя М. Фрунзе.

На самым ускрайку беларускай зямлі, што мяжуе з суседняй Латвіяй, ёсць невялікі раз'езд — Шэшкі. Ад гэтага месца больш за два кіламетры да Кургана Дружбы, ля якога сыходзяцца тры дарогі: ад Шкяўне з боку Латвіі, ад Ля-

ны Новікавай.

На тым самым месцы, дзе перастала біцца сэрца мужнага партизана-падпольшчыка, зараз устаноўлена мармуровая пліта, на якой выбіты наступныя словы: «17 кастрычніка 1942 года ў баі з фашысцкімі акупантамі загінуў смерцю храбрых слаўны сын беларускага народа, камандзір атрада асвейскай партизанскай брыгады Сімацкі Уладзімір Уладзіміравіч».

Муж Е. М. Новікавай загінуў у далёкай Карэліі. У час, калі пачалася Вялікая Айчынная вайна, на руках Ефрасінні Мяфодзьеўны засталася пяцёра дзяцей. Старэйшай дзяўчынцы было восем, меншаму — два з паловай гады.

Нельга было без болю ў сэрцы слухаць расказ гэтай 87-гадовай жанчыны з жылістымі напрацаванымі рукамі, з глыбокімі ўдовінымі вачыма аб карнай экспедыцыі ў 1943 годзе.

Партизанскія брыгады вымушаны былі адыйсці за раку Свольна. Свольна — прыгожая лясная рачулка, што цячэ з Расіі, з возера Нечарыца. Упадаючы ў возера Лісна, набірае сілы і спляскаецца ў Дрысу. Яшчэ і дагэтуль водзяцца на

Апраўдваліся, быццам у раён прыбылі новыя партизанскія атрады і скінуты дэсант Савецкай Арміі. Брахня не дапамагла, падмацавання не далі — дзе яго ўзяць, калі перад гэтым было разбіта войска Паўлюса і пасляхова развіталася наступленне Савецкай Арміі.

Пад ударамі партизан карнікі пакаціліся назад. Пасля 40 дзён няспынных баёў Асвейскі раён зноў быў ачышчаны ад акупантаў.

Сёння на месцах былых баёў, на рубяжах, дзе прынялі смерць за свабоду і незалежнасць сваёй Радзімы лепшыя сыны і дочки, узвышаюцца манументы-помнікі

Уладзіміру Іосіфавічу Вестынбергу. Георгію Сяргеевічу Лукашонку. Алене Паўлаўне Сураўнёвай. Сотням, тысячам іншых... Хто сваю кроў, жыццё ахвяраваў справе перамогі над ворагам.

НА ЗДЫМКАХ: пра былыя дні расказвае Е. М. Новікава; у час кароткага прывалу на беразе ляснога возера Вялікі Зелянец; пераправа. В. ЧАРНЯЎСКІ, наш кар. Фота С. Плыткевіча.

**БЕЛАРУСКІ
УНІВЕРСІТЭТ**

Ордэна Працоўнага Чырвонага
Сцяга друкарня выдавецтва
ЦК КПБ.

24 мая 1984 г.

АТ 10252

Зак. 881.

220080, МІНСК-80, УНІВЕРСІ-
ТЭЦКІ ГАРАДОК, ГЕАГРАФІЧ-
НЫ КОРПУС, п. 3.

ТЭЛЕФОН 20-68-27.

Рэдактар

В. П. ВАРАБ'ЁУ